

Cseporán Zsolt

doktorandusz (PTE ÁJK), az ÓNSZ titkára

A művészet szabadságának jogosultjai és a joggyakorlás alternatívái

1. A művészet szabadsága jogosultjainak kiindulópontja: a tudomány szabadságának alanyai

A művészetnél felmerülő szabadságjog alanyainak köre kapcsán célszerű a vizsgálódást a tudomány szabadságából kiindulva kezdeni. Ennek oka egyrészt, hogy mivel a művészet és a tudomány szabadsága egyaránt a szabad véleménynyilvánítás alapjogából származik, és egymásnak „testvérjogai”,¹ sokban hasonló szabályozás vonatkozik mindkettőre; másrészt, hogy a művészet szabadsága értelmezése kérdésében szinte semmilyen támpontot nem ad sem az Alkotmánybíróság gyakorlata, sem a szakirodalom – ellenben a tudomány szabadságával.

1.1. A tudomány művelésére vonatkozó szubjektív jogosultság²

Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint „a magyar Alkotmány 70/G. §-a a tudományos élet szabadságának tiszteletben tartása és támogatása kimondásával, és annak deklarálásával, hogy tudományos igazság kérdésében állást foglalni csak maga a tudomány lehet kompetens, nemcsak alapvető jogállami és alkotmányos értéket nyilvánít ki, hanem szubjektív jogként fogalmazza meg a tudományos alkotás

¹ A két alapjog mind jellegüket, mind eredetüket és mind az alapjogi dogmatika rendszerében elfoglalt helyüket tekintve hasonlítanak egymásra (vö. az alaptörvényi szabályozás szintjével).

² Ld. Kocsis Miklós: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. Topbalaton, Budapest 2011. 97. o.

szabadságát”³ (ez a megállapítás annyiban módosul, hogy az azóta hatályba lépett Alaptörvény szövege a művészet és a tudomány szabadságát szabályozó részében a régi Alkotmányhoz képest megváltozott).⁴ A határozatban használt „szubjektív jog”- kifejezés azt jelenti, hogy a tudományhoz fűződő szabadságjog elvileg ugyan mindenkit megillet, az alapjog tényleges jogosultjai azonban csak a tudomány művelői.⁵ Ezen kívül a tudományos minőség meghatározásában – a tudomány autonómiájából adódóan⁶ – egyedül a tudomány művelői jogosultak dönteni.⁷ E megállapítás azonban szöges ellentétben áll az Alkotmánybíróság azon kijelentésével, hogy a tudomány szabadságához fűződő jogok kifejezetten a felsőoktatási autonómiát megtestesítő személyi körre terjednek ki;⁸ valamint, hogy a tudomány művelői és a tanszabadság hordozói az oktatók, a tudományos kutatók és a hallgatók.⁹ Ezzel az utóbbi mondatával a testület lényegében meghatározta a tudományos élet szabadságának alanyi körét, vagyis a tudomány minőség kérdésében állást foglalt – holott korábbi határozatát alapul véve e tárgykörben kizárólag a tudomány művelői lettek volna jogosultak dönteni.¹⁰ Az Alkotmánybíróság tehát – a jogalkotóval ellentétben – módot talált arra, hogy az alapjog alanyainak körét az Alaptörvény szövegéhez képest szűkítse. Ennek a problémának elsődlegesen az az oka, hogy az elvi és a tényleges jogosult kör között eltérés van: elméletileg az alapjog alanya bárki lehet, valójában azonban csak azok a személyek, akik ténylegesen is „művelik” a tudományt.¹¹

³ 39/2006. (IX. 27.) AB határozat, ABH 2006, 498, 501

⁴ Az 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: Alkotmány) a „tiszteletben tartja és támogatja” kifejezést használja, azonban az Alaptörvény a művészeti és a tudományos élet szabadságát csupán „biztosítja”. A régi szabályozással szemben – amely explicit módon megfogalmazta az állam alapjoggal szembeni tevékenységét: a tartózkodást („tiszteletben tartás”) és a tényleges kötelezettséget („támogatás”) – az Alaptörvény egyelemű szövege („biztosítja”) szűkíti az alapjog biztosításával kapcsolatos garanciák körét. Így a bekezdést értelmezve: az állam szavatolja az alapjog tárgyát, azonban nem tisztázza ennek a kezességvállalásnak a tartalmát. Kocsis Miklós: A tudomány szabadságának új konstitucionális keretei. *Közjogi Szemle* 2011/4. sz. 29-39. o.

⁵ Vö. 39/2006. (IX. 27.) AB határozat

⁶ A tudomány autonómiája elsősorban az egyén autonómiáját feltételezi: csak az autonóm egyén képes a tudomány művelésére – vagyis az autonómia biztosítása előfeltételezi a tudomány művelésének lehetőségét. Kocsis: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 96. o.

⁷ 34/1994. AB határozat, ABH 1994, 177, 179

⁸ 39/2006. (IX. 27.) AB határozat, ABH 2006, 498, 501

⁹ 861/B/1996. AB határozat, ABH 1998, 650, 654

¹⁰ Kocsis: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 97. o.

¹¹ Ez a probléma az alapjogi jogképesség és cselekvőképesség fényében érzékeltethető leginkább: az alapjogi jogképesség az alapvető jogok „birtoklását”, az alapjog cselekvőképesség pedig az alapjog

A fentiek világossá teszik, hogy az Alkotmánybíróság azon az állásponton van, hogy felsőoktatási autonómia alanyait, valamint a tudomány művelőit azonos alanyi körnek tekinti. E felfogás alapja valószínűleg az, hogy a tudomány szabadságához fűződő szubjektív jogot a testület státuszhoz kötötte, és azt állította, hogy akik jogállásukból adódóan a felsőoktatási autonómia alanyaivá váltak, automatikusan a tudomány művelőinek is tekintendők. Az Alkotmánybíróság véleményét azonban vitatva, osztom Kocsisnak azt az álláspontját, miszerint „a tudomány művelőjévé nem csak azok a személyek válnak, akik (bármiféle) jogviszonyt létesítenek valamely felsőoktatási intézménnyel, hanem azok is, akik olyan tevékenységet végeznek, amely – a tudomány művelőinek megítélése szerint – tudományos produktumot eredményez.”¹²

Az itt említett szabályozás, valamint értelmezés egy az egyben természetesen nem alkalmazható a művészet szabadsága alanyi körének meghatározására, azonban az Alkotmánybíróság ama álláspontja, analógiával átemelhető a tudomány szabadsága „testvérjogának” titulált művészet szabadsága esetére, hogy a tudományos élet szabadságának jogosultjai a tudomány művelői. *Azaz, a művészet szabadságának alanyai azok a személyek, akiknek a tevékenysége művészi produktumot eredményez.*

1.2. Felsőoktatási autonómia, mint a tudomány szabadságának egyik megjelenési formája

Az objektív intézményvédelmi kötelezettsége¹³ okán a tudomány és művészet (valamint az oktatás) biztosítása az állam egyik alapvető feladata, amely alkotmányos elvárásnak¹⁴ történetesen a felsőoktatási intézmények fenntartásán keresztül tesz eleget – az állam ugyanis akár akként is megvalósíthatná az alapjog védelmét, hogy egyetlen intézményt sem tart fent, csak biztosítja az Alaptörvényből következő „anyagi támogatást”.¹⁵ Ennek a kötelezettségnek való megfelelés a „felsőoktatási intézmények”

tényleges „gyakorlását” jelenti. *Petrétei József: Az alkotmányos demokrácia alapintézményei.* In: Kocsis Miklós: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 98. o.

¹² Kocsis: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 99. o.

¹³ Az államnak a tudomány és a művészet mint elvont jogintézmények védelmének kötelezettsége. *Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006. 600. o.

¹⁴ Az Alaptörvény X., valamint XI. cikke.

¹⁵ Kocsis: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 86. o.

kifejezés Alaptörvény szövegében való megjelenésével új nézőpontból közelíti meg a felsőoktatási autonómia közjogi szerepét, mivel eddig az csupán törvényi szinten volt szabályozva. Ez az új szerep pedig a felsőoktatáshoz való jog és a tudományos élet szabadsága közötti kapcsolat mentén – ti. az oktatás és a tudomány szabadságát vizsgálva – magyarázható.

A felsőoktatás kérdéskörének vizsgálata azért aktuális a művészet szabadsága kapcsán is, mert egyrészt közös kulturális gyökerekkel rendelkeznek, másrészt a művészet szabadsága megnyilvánulhat (a tudomány szabadságához hasonlóan) a felsőoktatásban is, nem csak azon kívül, mert a magyar felsőoktatási törvény külön szabályozza a művészeti felsőoktatási intézményeket.¹⁶

1.2.1. A tudomány szabadságának tartalma

A taláros testület 34/1994. (VI. 24.) Ab határozatában megállapította az oktatáshoz való jognak, illetőleg a tudomány szabadságának a szabadságjogokhoz való viszonyát: „szubjektív jogként fogalmazza meg a tudományos alkotás szabadságát, továbbá a tudományos ismeretek megszerzésének – magának a kutatásnak – és tanításnak szabadságát, mint az ún. kommunikációs alapjogok egyik aspektusát”.¹⁷ Ebből az következik, hogy az alapjog lényege az oktatás és a kutatás szabadságában keresendő, és tartalma a tudományos ismeretek megszerzése, illetve ezek terjesztése.¹⁸ A kutatás felöleli a tudományos kérdésfelvetést, a kutatási módszerek kidolgozását, ezek alkalmazását, valamint az eredmények értékelését. További elem a tudományos alkotás szabadsága, amelynek körébe tartozik mindaz, ami a kutatás szűk értelmezésébe nem illeszkedik (például ismeretek összefoglalása, rendszerezése, elméletek, modellek kidolgozása).¹⁹ Ezek alapján a tudományos élet szabadsága két formában: a

¹⁶ Ld. a 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról, XXIX. Fejezet, 61. A művészeti felsőoktatási intézmény.

¹⁷ 34/1994. (VI. 24.) AB határozta, ABH 1994, 177, 182

¹⁸ Ehhez igazodik az Alkotmánybíróság már fentebb tárgyalt állásfoglalása, miszerint a tudomány művelői és a tanszabadság hordozói az oktatók, a tudományos kutatók és maguk a hallgatók. Ld. 861/B/1996. AB határozat, ABH 1998, 650, 654

¹⁹ Kocsis: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 78. o.

tudományos kutatáshoz való jogban, illetve a felsőoktatási autonómiában nyer értelmet.²⁰

A fentieket a művészet szabadságával összevetve, a művészet oldalán is megtaláljuk ezt a két elemet, amely a tudomány autonómiájának lényegét jellemzi. A kutatás művészeti élet szabadsága szerinti megfelelője az alkotómunka, az oktatáshoz való jog pedig a nyilvánossághoz közvetítéssel egyeztethető össze, azzal a különbséggel, hogy az oktatáshoz való jog szűkebb halmazt jelent, azonban a művészi alkotás nyilvánosságához közvetítése is lehet oktató jellegű.²¹

1.2.2. A felsőoktatás intézmények rendeltetése

Az állami intézményvédelmi kötelezettség – amellet, hogy az implicit módon megjelenik az Alaptörvény szövegében²² – a „felsőoktatási intézmények” kifejezés esetében más megvilágításba kerül, ugyanis az állam a felsőoktatási intézményeken keresztül teljesíti Alaptörvényben nevesített kötelezettségét. Ezt pedig azt jelenti, hogy a felsőoktatási intézmények rendeltetése ebben az aspektusban a „szervezett szabadság” biztosításában jelölhető meg.²³ Ennek következménye a felsőoktatási autonómia megléte, ami azoknak a jogosítványoknak a szabad használatát biztosítja, amelyek segítségével képes megvalósítani azokat a feladatokat, amelyek érdekében létrejött. Ennek pedig az az oka, hogy a tudományos munkára épülő kutatás és oktatás kizárólag autonóm körülmények között végezhető. Természetesen maga az intézmény nem kutat és nem is oktat, azonban számára is garantálni kell egy bizonyos fokú autonómiát, hogy meg tudja alkotni azokat a szervezeti szabályokat, amelyekkel a tudományos folyamatok szabadságát önmaga is biztosíthatja.²⁴

A fent vázolt tudomány szabadságával kapcsolatos megállapításra építkezve, az alábbiakban a művészeti élet szabadságának jogosultjait fogom bemutatni.

²⁰ Lánkos Petra: A tudományos és művészeti élet szabadsága. In: Az Alkotmány kommentárja (szerk. Jakab András). Századvég, Budapest 2009. 2608. o.

²¹ Ezt a megállapítást a kulturális jogok körébe tartozó alapvető művelődéshez való jogra alapozom, mivel nem csak egy tudományos eredmény, hanem egy művészi alkotás is a kultúra és a művelődés letéteményese lehet.

²² Vö. Alaptörvény X. cikk (1) és (3) bek.

²³ Kocsis: A tudomány szabadságának új konstitucionális keretei. 33. o.

²⁴ Uo.

2. A művészet szabadságának jogosultjai

Az Alkotmánybíróság és a szakirodalom által a tudomány szabadsága körében hozott álláspontok alkalmazhatósága a művészeti élet szabadságára a jogosultak esetén a legproblémásabb, ellenben még így is megfelelőbb kiindulópontként szolgál, mint a művészettel kapcsolatos direkt értelmezések bármelyike.

A tudományos élet szabadsága terén nyert kutatás eredményeit felhasználva, meglátásom szerint a művészet szabadságának alanyi körét két nagy halmazra bonthatjuk,²⁵ amelyek az állammal szemben támasztott alkotmányos követelményből, intézményvédelmi kötelezettségből kiindulva ragadhatóak meg. Az első halmaz a művészeti tevékenységet folytató személyeket öleli fel általánosan, míg a másik halmaz azoknak a művészeknek a körét tartalmazza, amelyek bizonyos (művészeti) intézmények keretein belül folytatják tevékenységüket. Ez utóbbi halmaz a tudományos életben belül megjelenő felsőoktatási intézmények jogi szabályozásához hasonlatos, így a művészet kapcsán is helytálló az a megállapítás, hogy ez a művészek előző, általánosabb körének részhalmaza. A következőkben e két szabályozási szint elemzésén keresztül kívánom meghatározni a művészet szabadságának jogosultjait.

2.1. A művészet szabadsága alanyainak köre a legtágabb értelemben

A művészeti élethez fűződő szabadságjog személyi körének meghatározásához az Alkotmánybíróság tudomány szabadsága kapcsán kifejtett álláspontja szolgál támpontként. A testület határozatában kimondja, hogy az államnak alkotmányos követelményként garantálnia kell, hogy a tudomány művelői a tudományos kutatások és a tudományos ismeretek terjesztésének szabadságjogát – alkotmányos keretek között – gyakorolhassák.²⁶ Az értelmezés analógia alkalmazásával irányadó a művészet szabadságára is: tehát az állam kötelezettsége, hogy a művészeti tevékenységet folytatók a művészi alkotómunka és az alkotás nyilvánosságra hozatalának

²⁵ Ez a csoportosítás a művészet (szabadság) minden egyes ágára, fajtájára vonatkozik, tehát általánosságban értendő.

²⁶ Vö. 34/1994. (VI. 24.) AB határozat

szabadságjogát gyakorolhassák. Ezzel az értelmezéssel implicit módon meghatároztuk a művészet szabadságának alanyait. Ám a jogosultak körének e fajta szűkítése – bár elég tág teret hagy a művészi kifejezésnek – túlságosan általánosnak és megfoghatatlannak tűnik a tudomány szabadságához képest.²⁷ Az alanyok további szűkítéséhez szükségszerűen egy használható művészet-fogalomra kell támaszkodni.

Az alapjogi dogmatika rendszerében értelmezhető definíció szerint a *művészet valamilyen tény vagy értékítélet művészi megformálása*. A tételmondatot átalakítva az alanyi oldal szemszögéből a következő művész-fogalmat kapjuk: *művész az, aki valamilyen tényt vagy értékítéletet művészi formál meg*. E definíció segítségével elérhető az a fentiekben lefektetett célkitűzés, hogy a művészet szabadságának alanyi körét anélkül határozzuk meg, hogy a definíció ne korlátozza magát a művészeti élet szabadságát.²⁸ Ez annak tudható be, hogy egyrészt az alapjogi terminológiában értelmezhetőek e fogalom elemei: *tény vagy értékítélet* a szabad véleményalkotás jogából ismert, amelyhez követelményként csupán annak *művészi formája* kötődik²⁹ – és ezzel meg is valósul a kellően nyílt meghatározás, mint a definícióval szemben támasztott másik követelmény, ugyanis kizárólag a szükséges, de mégis nélkülözhetetlen feltételeket emeli be a fogalomba. Ezen kívül a fogalomhoz kötődik a művészet szabadsága jellegéből adódó két tartalmi elem – ti. az alkotómunka és a nyilvánosságra hozás szabadsága³⁰ –, amelyekre egyaránt kiterjed a művészi életet védő szabadságjog tárgyi hatálya. Mivel azonban a két aspektus egymáshoz való viszonya a nyilvánossághoz közvetítés járulékos jellegében nyilvánul meg (azaz annak előfeltétele az alkotófolyamat), ennek mentén tovább szűkíthető a jogosultak köre, aminek eredménye az lesz, hogy a művészet szabadságának védelme azt illeti meg, *aki alkotómunkát azzal a céllal végez, hogy valamilyen tényt vagy értékítéletet művészi formáljon meg*. Ezt továbbfűzve azonban felvetődik a kérdés: az alanyok szemszögéből

²⁷ Ott ugyanis az Alkotmánybíróság *expressis verbis* meghatározta a személyek körét azzal, hogy az oktatókat, a kutatókat és a hallgatókat tekinti – megjegyzem: helytelenül – a tudomány szabadsága jogosultjainak is. 861/B/1996. AB határozat, ABH 1998, 650, 654

²⁸ Vö. Súlyom Péter: A művészetek szabadsága és az esztétikai ítéletek. *Iustum Aequum Salutare* 2007/2. sz. 97. o.

²⁹ A fogalom részletes elemzését ld. Cseporán Zsolt: A művészet szabadságával élő személyek alapjogi helyzete Magyarországon. In: A művészet szabadsága – alkotmányjogi megközelítésben (szerk. Kocsis Miklós – Tilk Péter). Kodifikátor Alapítvány, Pécs 2013. 54-55. o.

³⁰ Vö. 24/1996. (VI. 25.) AB határozat

a két tartalmi elem, az alkotómunka és a nyilvánosságra hozatal szabadsága szétválasztható-e vagy az mindig ugyanazon személy(ek)re vonatkozik? A kérdés megválaszolásának a kulcsa a két elem művészi értékének vizsgálatában rejlik: azaz, ha külön személy végzi az alkotómunkát és a nyilvánossághoz közvetítést, és egymás tevékenységére nem hatnak, melyiknek a tevékenysége rendelkezik művészi tartalommal? Az, aki az alkotómunkában vesz részt nyilvánvalóan művészileg értékelhető cselekvést folytat, mivel ő hozza létre a művészi megformált tény vagy értékítéletet, azaz az alkotást – tehát rá minden esetben kihat a művészet szabadságának védelme. A nyilvánossághoz közvetítést végző személy azonban semmilyen művészileg elismert tevékenységet nem hajt végre az alkotás kapcsán. Így arra a végkövetkeztetésre juthatunk, hogy a nyilvánosságra hozás csak akkor részesül a művészet szabadságának oltalmában, ha azt az a személy végzi, aki az alkotómunkában, azaz a tény vagy értékítélet művészi megformálásában is részt vett. A két aspektus az alanyi oldalt tekintve tehát nem választható el egymástól, csak kizárólag a nyilvánossághoz közvetítő személy alapjogi jogvédelme hiányában.³¹

Ezek alapján, a fentieket összegezve, a legáltalánosabb értelemben azt illeti meg a művészeti élet szabadságjogának oltalma, aki alkotómunkát azzal a célzattal végez, hogy valamilyen tény vagy értékítéletet művészi formál meg, és ezzel művészi alkotást hoz létre. Ezen kívül fontos még megemlíteni, hogy a művészet szabadságának alanyi köre – a művészet szinte határtalan spektrumából kifolyólag – nem igazodik szükségszerűen semmilyen státuszhoz,³² csakúgy mint a tudomány szabadságának jogosultjai, így az általános körülhatárolásnak is elegendő, ha megmarad a fenti, kellően nyílt definíciónál, a taxatív felsorolás helyett.

³¹ Ez értelemszerűen nem azt jelenti, hogy a kizárólag nyilvánossághoz közvetítést végző személy nem részesülhet semmilyen jogvédelemben, csupán azt, hogy az a védelem nem a művészet szabadságának körébe esik (hanem például a szerzői jog oltalma alá).

³² Ezzel összefüggésben ld. Cseporán Zsolt: A művészeti alkotás szabadsága a gyakorlatban – Az alanyi kört megillető kiegészítő jogosultság. Jura 2014/2. sz. 189-195. o.

2.2. A „művészeti intézmények” autonómiájának szerepe a művészetszabadság alanyi kapcsán

Az Alaptörvény értelmében „Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát”,³³ amely megfogalmazás explicit módon nem tartalmazza az állam támogatási és tartózkodási kötelezettségét, ezzel szűkítve az alapjogokat megillető garanciális keretet. Meglátásom szerint azonban az (1) bekezdés szabadságjogot megszorító jellegét kitágítja a (3) bekezdés második fordulatában megfogalmazottak: „a felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket és gazdálkodásukat törvény szabályozza”. Azzal ugyanis, hogy a jogalkotó a tudomány szabadságát a művészet szabadságával együtt, egy cikkben szabályozza, implicit módon ugyanazon a szinten rendeli őket oltalmazni az intézményvédelmi kötelezettségének eleget téve. Ennek következménye meglátásom szerint, hogy a két „testvérjog” közül egyikre vonatkozó rendelkezés, per analogiam a másik alapjogra is egyaránt vonatkozik.³⁴ Így tehát a felsőoktatási intézmény keretein belül a művészet szabadsága esetén is garantálni kell annak intézményi keretei között történő érvényesülését – azaz a művész és adott intézmény között létesített jogviszonynak a védelmét, amelynek célja, hogy az intézmény keretein belül alkothasson. Az intézményi autonómia azért szükséges, hogy a művészet szabadságának intézményi biztosítékeként funkcionáljon (emellett az érintett alanyi körök autonómiája az intézményi autonómia kereteiben gyakorta jobban is érvényesíthető.)³⁵ A felsőoktatási autonómiában megjelenő alapjogok a kutatás szabadságán keresztül megvalósuló tudomány szabadsága, valamint az oktatáshoz való jog, amely egyrészt továbbosztható a tanszabadság mentén tanuláshoz és tanításhoz való jogra, másrészt a tudomány szabadságának a kutatás szabadságán kívül kifejeződő, másik részszabadságra, a nyilvánossághoz közvetítés szabadságára

³³ Alaptörvény X. cikk (1) bek.

³⁴ Ld. a művészeti alkotás megítélésére kizárólag a művészet „művelői” jogosultak [Alaptörvény X. cikkének (2) bekezdése].

³⁵ Vö. a tudomány és az intézmény autonómiája közti különbség. Kocsis: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 96. o.

E megállapítások a művészet szabadsága kapcsán az ún. „művészeti intézmények” autonómiájában öltenek testet, amik csupán az alapjogok szükségszerű módosulásában különböznek a tudomány kapcsán tárgyaltakkal. A művészeti intézmények autonómiája azokat az autonómiával (önkormányzatisággal) rendelkező³⁶ intézményeket öleli fel, amelyek kereteiben művészi tevékenységet végeznek.³⁷ Ezen művészi intézmények szűk értelemben a felsőoktatási intézményeket jelentik, ugyanis azok keretein belül is lehetséges művészi tevékenységet folytatni;³⁸ tág értelemben pedig minden más, erre alkalmas intézményt felölel – de különösen színházakat, galériákat, koncerttermeket stb.³⁹ A megjelenő alapjogok, amelyek mentén elkülöníthető a két alapvető jog kapcsán felmerülő intézményi autonómia, szükségszerűen nem a tudomány szabadságához, hanem a művészi élet szabadságához fűződnek. A tudományos élet szabadsága felsőoktatási megjelenése során a kutatás szabadságának a művészet szabadságnál az *alkotómunka szabadsága* felel meg. A tudományos és művészi alkotás szabadságának általános tartalmát a tudományos és művészeti értékkel rendelkező produktumok szabad előállításának jogát jelenti.⁴⁰ Ez a tudomány szempontjából a kutatás szabadságával azonos, ami felöleli a tudományos kérdésselvetést, a kutatási módszerek kidolgozását, ezek alkalmazását, valamint az eredmények értékelését – amely a tudományos eredmény de facto előfeltétele. A felsőoktatási intézmények másik alapjoga az oktatáshoz való jog, amely a tanszabadsághoz igazodva, tanuláshoz és tanításhoz való jogra bontható. A művészeti élet szabadsága kapcsán ez az oktatáshoz való jog a művészet szabadságának második eleméhez kötődik, a nyilvánosságra hozatalhoz, mivel az oktatás mindenképp nyilvánosságot követel meg. Ezen kívül egy művészi tevékenységnek lehet olyan hatása, amely az oktatáshoz közvetve kapcsolódik és a művelődéshez való jogon keresztül

³⁶ Itt az autonómia önigazgatást jelent (Vö. felsőoktatás autonómiájának jelentésével. Kocsis: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 96. o)

³⁷ Vö. Kocsis: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. 96. o.

³⁸ A művészet (és a tudomány) szabadsága a kulturális jogok nagy csoportjába tartozik, ezen kívül pedig a művelődéshez való jog (esetleg azon belül még a tanszabadság) kapcsolhatja a művészetet a felsőoktatáshoz.

³⁹ Ezek lehetnek államilag létrehozott vagy (a magánintézetek esetében) támogatott intézmények. Kocsis: A tudomány szabadságának új konstitucionális keretei. 33-35. o.

⁴⁰ Vö. „Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát (...)” [Alaptörvény X. cikk (1) bek.]

érvényesül.⁴¹ Végül az alkotófolyamat szabadságát (tudománynál kutatás szabadsága) a nyilvánosságra hozással, illetve a művelődéshez való jogon keresztül kifejeződő közvetett oktatáshoz való joggal (tudománynál kizárólag oktatáshoz való jog) pedig maga a művészi alkotás (tudománynál tudományos eredmény) köti össze, ugyanis kizárólag azt lehet nyilvánosságra hozni, ami már elkészült – és az alkotómunkának is egy művészi alkotás megformálása a célja.⁴² Az ún. művészeti intézmények elemzése során is beigazolódott tehát a művészet szabadsága részelemeinek – ti. az alkotómunka és a nyilvánosságra hozatal szabadsága – helyessége, habár a művész egy intézmény keretein belül végzi tevékenységét, az mégis a művészi élet szabadságának oltalma alatt áll.

Fontos ezen kívül megjegyezni, hogy maga a művészi intézményt nem illeti meg a művészet szabadsága: az kizárólag az egyén, mint a művészi tevékenységet végzőnek a joga. A művészeti intézmény funkciója az, hogy keretet biztosítson az egyének (művészek) szabadságának érvényesüléséhez. Ezért őket nem az alkotómunka szabadsága, hanem a művészeti öngazgatásnak az az aspektusa, amely az őt alkotó egyének szabadságát biztosítani tudja.⁴³

A művészi szabadság kizárólag a művészi tevékenységet ténylegesen folytató egyéneket illeti meg, különféle szerveződések – legyenek azok akár civil szervezetek, akár köztestületek – nem. Ez a megállapítás azzal magyarázható, hogy a művészetet folytató egyének teljes művészi szabadságukból – a művészeti műhelyjelleg érvényesülése érdekében – átruháznak bizonyos funkciókat olyan egységekre vagy testületekre, amelyek ebből a forrásból eredeztetik saját autonómiájukat. Az ily módon létrejövő intézményeket tehát saját jogon nem a művészeti élet szabadsága, hanem az őket alkotó egyének művészi szabadságából származó „művészeti öngazgatáshoz való jog” illeti meg, amely – műhelyjellegéből és a köztestület céljából fakadóan – keretet biztosít az egyén szabadsága érvényesülésének. Így az Alaptörvény szövege a Magyar Művészeti

⁴¹ Például egy középiskolai kötelező olvasmány színpadi előadása – azaz művészi intézményen keresztül (színház) folytatott művészi tevékenység művelő, oktató hatású is lehet.

⁴² Ugyanez mutatis mutandis vonatkozik a tudományra is.

⁴³ Vö. Kocsis: A tudomány szabadságának új konstitucionális keretei. 34. o.

Akadémia (a továbbiakban: MMA)⁴⁴ művészeti – és a Magyar Tudományos Akadémia tudományos – autonómiája terén pontatlannak minősíthető,⁴⁵ miszerint a művészeti élet szabadsága jogosultjainak köre felöleli a jogi személyek bizonyos részét – mivel az a véleménynyilvánítás alapjogának szabadságjogi jellegéből kiindulva (személyiség szabad kibontakozása),⁴⁶ szorosan az individuumhoz kötődik.⁴⁷ Ugyanezt támasztja alá az Alkotmánybíróság egy korábbi állásfoglalás is:

„Kivételes esetben előfordulhat ugyan, hogy valamely állami szervet alapjogi sérelem ér. Ez azonban csak akkor fordulhat elő, ha az állam által fenntartott szerv az alapjog gyakorlásával szoros kapcsolatban áll, különösen ha kifejezetten azzal a céllal jön létre, hogy az egyén alkotmányos alapjoga gyakorolható legyen (illetve az alapjog gyakorolhatóságának mintegy feltételeként jött létre, pl. egyetemek és az oktatáshoz való jog, tudományos élet szabadsága; a Magyar Tudományos Akadémia és a tudományos élet szabadsága; múzeumok, színházak és a művelődéshez való jog; stb.). Az állami szerv alapjogsérelmének azonban minden esetben visszavezethetőnek kell lennie az egyének jogaira.”⁴⁸

A fentiek alapján a művészet szabadságának alanyi köre művészi tevékenységét végezheti mind intézményi keretek között, mind azon kívül egyaránt, úgy, hogy a művészi szabadsághoz való joga egyik esetben sem csorbul, sőt: az intézményen belüli alkotás bizonyos tekintetben erősebb garanciális kerettel szolgál, mint a „független” művész esetében. A két alapjoggyakorlási mód között a különbség abban mutatkozik meg, hogy a művészeti intézményi autonómia részhalmaza a művészet szabadságának,

⁴⁴ Erről részletesen ld. Kocsis Miklós – Kucsera Tamás Gergely: A kultúraigazgatás aktuális közjogi és közpolitikai kérdéseiről – a Magyar Művészeti Akadémia megjelenéséhez kapcsolódóan. In: Kocsis Miklós – Tilk Péter (szerk.): A művészet szabadsága – alkotmányjogi megközelítésben. Kodifikátor Alapítvány, Pécs 2013. 9-26. o.; Cseporán Zsolt – Kocsis Miklós: Jogalkotás a kulturális igazgatás területén – esettanulmány a Magyar Művészeti Akadémia szabályozási rendszeréről. Kodifikáció 2014/1. sz. 16-24. o.; valamint Cseporán Zsolt – Kocsis Miklós: A kulturális igazgatás aktualitásai Magyarországon. Új Magyar Közigazgatás 2014/3. sz. 21-28. o.

⁴⁵ Ezzel ellentétben ld. 18/2014. (V. 30.) AB határozat

⁴⁶ Cseporán Zsolt: A művészet szabadságával élő személyek alapjogi helyzete Magyarországon. In: Kocsis Miklós – Tilk Péter (szerk.): A művészet szabadsága – alkotmányjogi megközelítésben. Kodifikátor Alapítvány, Pécs 2013. 62. o.

⁴⁷ Vö. „(...) a szerzői jog csak a mű megalkotóját illetheti, (...) szerző – a mai jogfelfogás szerint – csak ember lehet”. Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez (szerk. Gyertyánfy Péter). Complex Kiadó, Budapest 2014. 99. o.

⁴⁸ Ld. 198/D/2008. AB végzés, ABH 2009. 2961, 2962

így az intézmények részletszabályokat támaszthatnak a művész irányába; valamint az önrendelkezési joguk külön-külön eltérő lehet attól függően, hogy az állam létrehozta vagy csupán támogatja. A két alapjogpár – ti. a tudomány szabadsága és a felsőoktatási autonómia, valamint a művészet szabadsága és a művészeti intézményi autonómia – hasonlósága abban áll, hogy mindkét viszonyban megegyeznek az alapjogok jogosultjai. A tudománynál az Alkotmánybíróság helytelen értelmezése miatt; a művészetnél pedig azért, mert egyrészt nem jelölték ki egyik halmaznak sem az alanyait, másrészt mert nem is lehet és nincs is szükség erre a körülhatárolásra, mivel az, pont ebből a meghatározásból, a művészet szabadságának korlátozásához vezethet.

Következtetések

A fentiek alapján leszögezhető, hogy a művészet szabadsága alanyi körének értelmezése nem követi a tudomány szabadsága kapcsán megállapított alkotmánybírósági döntéseket, csupán a testület alapkőként lefektetett ama megállapítása szolgál analóg módon kiindulópontként, hogy a művészet szabadságának alanyi hatálya alá a művészeti tevékenységet folytató személyeknek a köre tekinthető. Ehhez az alaphoz szorosan kapcsolódik a kimunkált, alapjogi rendszerben alkalmazható művészet-fogalom, amelynek segítségével tovább szűkíthető az oltalomra jogosultak köre az alkotómunkát végzők személyére, anélkül, hogy ezzel a meghatározással magát a művészi élet szabadságát korlátoznánk.

A művészi tevékenységet folytató egyének e szabadságjogukkal egyaránt élhetnek „függetlenül” és intézményi kereteken belül is. Ez utóbbinak a létjogosultsága az Alaptörvény által szabályozott felsőoktatási intézmények autonómiájából, mutatis mutandis fakad, és művészeti műhelyként szolgáló ún. művészeti intézményeken keresztül valósul meg, azzal az eltéréssel, hogy míg a felsőoktatási intézményeket az Alaptörvény és a felsőoktatási törvény is szabályozza, addig ez a művészet kapcsán nem ilyen egységes – ráadásul a szabályozás szintjei is intézményenként eltérhetnek egymástól.

Ezek mellett fontos kijelenteni, hogy e művészeti intézmények, valamint a MMA sem rendelkezik saját jogon művészi autonómiával, ugyanis azok kizárólag az egyénekhez fűződnek, a művészi tevékenység tényleges folytatóihoz. Azaz művészi élet szabadságához való joguk csupán az egyének szabadságából fakadó, átruházott jogosultságokra terjed ki, amely megállapítás összhangban áll a létrehozásuk általános céljával: a művészek művészi alkotótevékenységéhez egy intézményi garanciákkal felruházott kerettel szolgáljon.